

Čejka, Mirek

Lexikální signály kontextového zapojení

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1980, vol. 29, iss. A28, pp. 131-138

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100811>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MIREK ČEJKA (BRNO)

LEXIKÁLNÍ SIGNÁLY KONTEXTOVÉHO ZAPOJENÍ

0. Soudobé výzkumy v oblasti aktuálního členění výpovědi ukazují, že vedle faktoru lineární modifikace výpovědi, jemuž se věnovala pozornost hlavně v začátcích studia této problematiky, hraje při výstavbě výpovědi neméně důležitou roli faktor sémantické stavby výpovědi a faktor kontextový. FIRBAS (1976) pak dochází k závěru, že „kontext je hierarchicky nadřazen jak lineární modifikaci, tak sémantické stavbě“. Všimneme si zde některých jevů v této hierarchii doposud poněkud opomíjených, a to jistých sémantických a pragmatických rysů lexikálních jednotek, jimiž se tyto jednotky podílejí na výstavbě koherentního kontextu. Půjde především o jisté otázky týkající se koreference a anafor, tedy o věci, jež mají dosah hlavně v oboru východiska (tématu) při aktuálním členění výpovědi.

0.1 Koherentní text, v jehož kontextu se výpověď realizuje, bychom mohli s BELLERTOVOU (1971) charakterizovat takto: Ideální text je takový řetěz výpovědí

$$S_1, \dots, S_1, \dots, S_n \text{ pro } 2 \leq i \leq n,$$

v němž je sémantická interpretace libovolné výpovědi S_i závislá na interpretaci výpovědi v řetězu

$$S_1, \dots, S_{i-1}.$$

Co dělá řetěz výpovědí souvislým textem, je tedy především zapojenost výpovědí a jejich komponentů do kontextu. Nutnou, i když nikoli dostačující podmínkou koherence ideálního textu, a tedy i kontextového zapojení, je opakování. Podle Bellertové je logickosémantická struktura libovolné výpovědi S_i v textu S_1, \dots, S_n taková, že alespoň jedna lexikální jednotka, která je jejím komponentem, popřípadě jeden logický soud, který může být z této výpovědi vyvozen, se vyskytuje i v řetězu S_1, \dots, S_{i-1} , popřípadě v množině soudů, které je z nich možno vyvodit.

0.2 Na vysoce obecné úrovni teorie ideálního textu v logickosémantickém pojetí jsou otázky účasti lexikálních jednotek ve výstavbě koherentního textu i otázky účasti lexikálních jednotek na kontextové zapojenosti výpovědi celkem dost jasně. Na úrovni analýzy empirických textů v přirozených jazycích je řešení těchto otázek značně složitější, ať již bereme v úvahu jevy víceméně univerzální, nebo jevy pro jednotlivé jazyky specifické. V dalším

výkladu se budeme mj. snažit aspoň zčásti odpovědět na otázku, jak se konstitutivní princip koherence textu, tj. opakování, realizuje v rovině lexikální, speciálně pak lexikálně sémantické. Nebo viděno z opačného konce: jaké lexikálně sémantické prostředky jsou k dispozici pro výstavbu východiska výpovědi.

0.21 Při realizaci principu opakování se v tvorbě textu využívá jazykových jevů

1. systémových, mezi něž patří hlavně prostředky (1.1) koreference a (1.2) anafory. Tyto lexikální prostředky jsou součástí speciální složky slovníku, jejíž hlavní funkcí je funkce metajazyková, přesněji textotvorná (textual, srovn. HALLIDAY 1970, 1974).

2. nesystémových, víceméně okazionálních; jejich fungování spočívá zpravidla v asociativních vztazích v oblasti parole. Jsou založeny jednak (2.1) na lingvistických vlastnostech lexikálních jednotek (např. na opakování průniku množin sémantických distinktivních rysů lexikálních jednotek, které v textové posloupnosti následují za sebou v rozmezí jistého lineárního intervalu, jehož parametry by se daly stanovit statistickými a psycholingvistickými metodami), jednak (2.2) na vztahu lexikálních jednotek k mimolingvistickým jevům (a jejich fungování pak závisí na znalosti světa neboli na tzv. encyklopedické informaci).

V jiné souvislosti obecně pojednal o těch sémantických vztazích a jejich lexikálních výrazových prostředcích, jež umožňují mluvčímu a posluchači identifikovat jisté složky textu jako „již známé“ nebo „dané“, DANĚŠ (1976). Uvádí mezi nimi i takové vztahy a jejich jazykové vyjadřovatele, o nichž se v našem dalším výkladu nezmiňujeme (kontrast, agens a patiens vs. instrumentum, actio vs. agens, locus vs. obiectum, metafora, symptomatické vztahy; antonymní výrazy). Naším cílem je poukázat pouze na několik důležitých fragmentů této neobyčejně rozsáhlé problematiky. Souborněji o těchto otázkách psal rovněž ENKVIŠT (1973).

0.3 Abychom mohli dokumentovat své další úvahy na textu, uvedeme krátký úsek jednoduchého vyprávění vypreparovaného z románu „Vreme razdelno“ od A. Dončeva a příslušnou část českého překladu H. Reinerové. (Symbolem Ø označujeme nulovou formu osobního zájmena, referenci k jednotlivým denotátům značíme číselnými referenčními indexy za výrazy argumentové povahy.)

Dve kravi, pasjaja na poljana₂ [...] a do tjax, beše koleničilo govedarče, i Ø₃ gledaše nadolu [...] Govedarčeto, izmākna svirka, i Ø₃ nadu [...] Govedarčeto₃ složi pedi, na nosa, i Ø₃ počna da Ø₃ dviži prasti, [...] Momčeto₃ stana, Ø₃ svirna na kravite, i Ø₃ xukna nagore po poljana₂. I dvete kravki, skačaxa sled nego₃, zvāncite, im, često biexa, govedarčeto₃, se smeeše [...]

Na louce₂ se pásly dvě kravky, a u nich₁ klečel pasáček, a Ø₃ díval se dolů [...] A on₃ vytáhl píšťalu, a Ø₃ foukl do ní, [...] Pasáček, udělal oběma rukama₂ dlouhý nos, a Ø₃ rozkmital prsty' [...] Chlapec, vyskočil, Ø₃ hvízdil na krávy, a Ø₃ upaloval vzhůru po palouku₂. Obě kravky, skákaly za ním, jejich₁ zvonce, klinkaly o závod a pasáček, se smál [...]

1.1 Všimneme si v první řadě prostředků systémových. Výrazné jsou mechanismy koreference nebo opakované referenze stejnými nebo různými jazykovými prostředky k jednomu a témuž denotátu. (Tyto mechanismy jako jeden z prvních popsal PALEK 1968.)

1.11 Nejelementárnější realizací koreference je opakování několika token lexikální jednotky téhož typu referenční nominální fráze. (V našem textu má

govedarče 4 výskyty, *kravi* 2, *poljana* 2; *pasáček* 3, *kravky* 2.) Opakování se realizuje v rovině morfologické i sémantické.

1.12 Koreference se běžně realizuje řadami synonym. Opakování probíhá jen na úrovni sémantické, řadu synonym interpretujeme jako opakování celých komplexů sémantických distinktivních rysů (srov. *kravi* — *kravki*; *louka* — *palouk*, *kravky* — *krávy*).

1.13 Jako koreferenční chápeme v jistém textovém intervalu i řadu složenou z hyponym a nadřazeného termínu. V takovém případě ovšem jde o opakování pouze komplexu distinktivních rysů u nadřazeného termínu, který je vždy jako část obsažen ve větším komplexu distinktivních rysů svých hyponym (srov. *govedarče* — *momče*; *pasáček* — *chlapec*). O podobný jev jde u řady synekdochické, v níž se střídá jméno části a celku, neboť i distinktivní rysy jména celku jsou nutně v inkluzi k distinktivním rysům jména části. Reference k části implikuje v jistém smyslu referenci k celku a obráceně (*prst* — *ruka* — *pasáček*); obdobná je částečná koreference různých částí téhož celku, přičemž celek není v kontextu pojmenován žádnou lexikální jednotkou (*pedi* — *prásti*).

1.20 Značně odlišným způsobem realizují princip opakování (a zapojování do kontextu) jazykové prostředky indexové, zejména pak deiktické. Textotvorná (metatextová) funkce je u těchto prostředků geneticky (i ontogeneticky) sekundární. Primární funkcí deiktických prostředků je expresivní i neexpresivní připoutání pozornosti k jistému jevu konsituace nebo k jisté entitě v konsituaci. Čistou deixí je ukazovací gesto, jež ovšem nerozlišuje referenci k entitě, její vlastnosti nebo její lokalizaci. V jazykových analogiích čisté deixe se formálně tyto různé druhy referenčních vztahů rozlišují, máme pak deiktická zájmena, adjektiva i adverbia. V souhlase s LYONSEM (1975), SOMMERSTEINEM (1972) a THORNEM (1972) můžeme říci, že základem deiktických prostředků v jazyce jsou demonstrativa; týká se to hlavně osobních zájmen 3. osoby a určitého členu. Charakteristickou vlastností deixe je denotování specifického (určitého) individua. Denotuje-li mluvčí nějaké individuum takovýmto způsobem, mlčky na sebe bere závazek, že poskytne veškerou informaci, v kontextu zatím neobsaženou, již je zapotřebí k tomu, aby adresát identifikoval dané individuum. (K tomu viz SEARLE 1969.) V tomto smyslu je jedinečnost reference v zásadě vždycky kontextově závislá. To platí stejně o užívání osobních zájmen a demonstrativ, jako o určitém členu. Deiktické prostředky s výjimkou určitého členu primárně slouží k informaci, že se denotuje jisté individuum a zároveň se denotát lokalizuje ve vztahu k *hic et nunc* promluvy. Charakterizujeme-li však něco jako časoprostorově lokalizované, předpokládáme i jeho fyzickou existenci. V tomto smyslu můžeme mluvit o deiktické existenci. Lyonsova analýza určitého členu v angličtině ukazuje, že určitý člen je deiktický prostředek, který obsahuje slabou abstraktní pronominální i adverbialní složku, jejichž amalgam pak slouží k vyjádření abstrahované jedinečné deiktické existence bez lokalizace.

1.21 Z hlediska aktuálního členění výpovědi není pak primární deiktická funkce zájmen, adverbíí a hlavně určitého členu tak důležitá jako jejich funkce sekundární — anaforická. Schopnost plnit tuto textotvornou funkci je umožněno přenesením deiktičnosti do časové dimenze promluvy a převedením (reinterpretováním) deiktické existence v existenci textovou. Denotát sám nemá ovšem svou existenci v textu. Je však do univerza promluvy vnášen prostřednictvím antecedentního výrazu, kterým je denotát buďto uveden (apelativem,

popřípadě deskripce), nebo identifikován (indexem). Reference k tomuto denotátu se v další části textu provádí s pomocí anaforického výrazu *tak*, že se v textu anaforicky (tj. quasideikticky) lokalizuje antecedentní výraz (textový denotát). Není-li například v univerzu promluvy, již je náš bulharský text, jiný denotát, který by vyhovoval sémantickému popisu obsaženému v predikativním jmeně *govedarče*, stačí užít tohoto výrazu s určitým členem (*govedarčeto*), abychom byli s to reidentifikovat dané individuum; podobně ve výraze *do tjax* zájmeno 3. os. + číslo reidentifikují antecedent *kravi*, ve výraze *sled nego* zájmeno 3. os. + číslo + rod identifikují antecedent *govedarče*.

1.22 Existence deiktických a anaforických prostředků zájmenného a adverbialního charakteru je jazykové univerzále. Jejich inventář a funkční využití je pro jednotlivé jazyky specifické. Ale nejen to. Je pozoruhodné, že jisté deiktické a anaforické prostředky mívají v jednom jazyce víceméně samostatné výrazové prostředky, kdežto v jiných jsou amalgamovány jako složky významu komplexnějších lexikálních jednotek. Národním příkladem je české (a všeobecně slovanské) *oba/obě*, které se považuje za významově velmi blízké číslovce *dva/dvě*. Vezmeme-li v úvahu distribuční vlastnosti a sémantická omezení lexikální jednotky *oba* a lexikální jednotky *dva*, nutně dojdeme k závěru, že *oba* je lexikální jednotka sémanticky složitější a že nejen zahrnuje prostý kvantitativní význam číslovky *dva*, nýbž že obsahuje jisté distinktivní rysy navíc. Velmi případně to vyjádřil DANEŠ (1968), když slovo *oba* charakterizoval jako „zájmennou číslovku souhrnnou“. V češtině a jiných slovanských jazycích totiž *oba* skutečně vyjadřuje vedle duality také okolnost, že jde o ucelenou dvojici, o význam „nejméně dva a ne více než dva“, tedy totalitu, a to totalitu uzavřenou. Dobře to dokumentuje věta *My tam přišli oba a pak jsme tam stáli sami dva*, kterou uvádí KOPEČNÝ (1962, s. 262). Pro nás je ovšem ještě důležitější skutečnost, že *oba* má proti *dva* zároveň i deikticko-anaforický rys, obsahuje významovou složku, která má charakter určitého členu; *oba* se totiž vztahuje k dvěma entitám do textu již explicitně nebo implicitně uvedeným nebo z konsituace známým. Distribučním důsledkem pak je, že *dva* a výrazy touto číslovkou kvantifikované v lineární posloupnosti textu zpravidla předcházejí výraz *oba*, a nikoli naopak. Tato poslední vlastnost se neutralizuje pouze v případech, že se simultánně denotují notoricky známé párové předměty (například části těla) nebo dvojice předmětů, o nichž se předpokládá, že jejich dualita je adresátovi známá ze zkušenosti nebo díky znalosti základních nebo speciálních informací o světě. Tak například věta *Oba Marsovy měsíčky jsou značně menší než náš Měsíc* může stát i na absolutním začátku textu.

1.221 Pokusíme se popsat souhrně význam spisovných českých forem *oba/obě* s pomocí komponentové analýzy. Použijeme k odvození sémantických formulí této fragmentátní množiny pravidel:

1. $O \rightarrow [+entita, +dual, +total, +D]$ kde $O =$ „*oba/obě*“, $D =$ deiktická složka

2. $[+entita] \rightarrow [\pm masc]$

Pro situaci v dialektech na Moravě a na části území Čech je třeba doplnit pravidla takto:

3. $[+masc] \rightarrow [\pm person]$

Pro část moravských dialektů místo pravidla 3. použijeme pravidla

3'. [+masc] → [±anim]

Význam spisovného českého *oba/obě* je pak popsán těmito množinami distinktivních rysů:

oba: $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ +masc \\ +dual \\ +total \\ +D \end{array} \right]$ *obě:* $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ -masc \\ +dual \\ +total \\ +D \end{array} \right]$

V nářečích, kde se dělá rozdíl mezi *obá* vs. *oba* vs. *obě*, byly by tvary popsány těmito sémantickými distinktivními rysy:

obá: $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ (+masc) \\ +person \\ +dual \\ +total \\ +D \end{array} \right]$ *oba:* $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ (+masc) \\ -person \\ +dual \\ +total \\ +D \end{array} \right]$ *obě:* $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ -masc \\ +dual \\ +total \\ +D \end{array} \right]$

V části nářečí by byl rys [±person] nahrazen rysem [±anim]. Jediným slovanským jazykem, v němž *oba/obě* zaniklo, je bulharština. V ní bylo *oba/obě* nahrazeno analytickými výrazy ze základu *dva/dvě*. IVANCEV (1976) náhradu vysvětluje takto: „Pokud jde o číslovky totální, z nichž je ve slovanských jazycích zastoupena jediné forma ‚oba‘ (u ostatních se totálnost vyjadřuje zájmenem ‚všechn‘), pak tento výraz, charakteristický pro ostatní slovanské jazyky, v bulharštině v podstatě zanikl (neexistuje číslovka ‚oba‘, neuzívá se ani zájmena ‚všechn‘) v důsledku vzniku určitého členu (jakožto analytického rysu bulharštiny). Před formou číslovkového jména s členem se užívá spojky ‚i‘, která se změnila ve speciální částici (‚i dvamata‘ vzniklo na základě ‚i edinaja, i drugija‘, jak tomu bylo původně).“ Pokusíme se provést komponentovou analýzu jednoho z aglutinačně utvořených ekvivalentů, jímž bylo *oba* v bulharštině nahrazeno, a to s pomocí stejné množiny pravidel, jaké bylo použito pro popis forem v moravských a českých dialektech. Pro tento rozbor bude třeba ještě explicitně uvést, jak je odvozen rys [+dual]:

01. [+numer] → [±sing]

02. [−sing] → [±dual]

Rys [−dual] by pak byl ekvivalentní rysu [+plural].

Význam bulharského výrazu *i dvamata* je možno popsat takto:

i dva $-$ ma $-$ ta_3

[+total] $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ +masc \\ +dual \end{array} \right]$ $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ (+masc) \\ +person \\ -sing \end{array} \right]$ $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ \pm masc \\ -sing \\ +D \end{array} \right]$ \Rightarrow $\left[\begin{array}{l} (+entita) \\ (+masc) \\ +person \\ (-sing) \\ +dual \\ +total \\ +D \end{array} \right]$

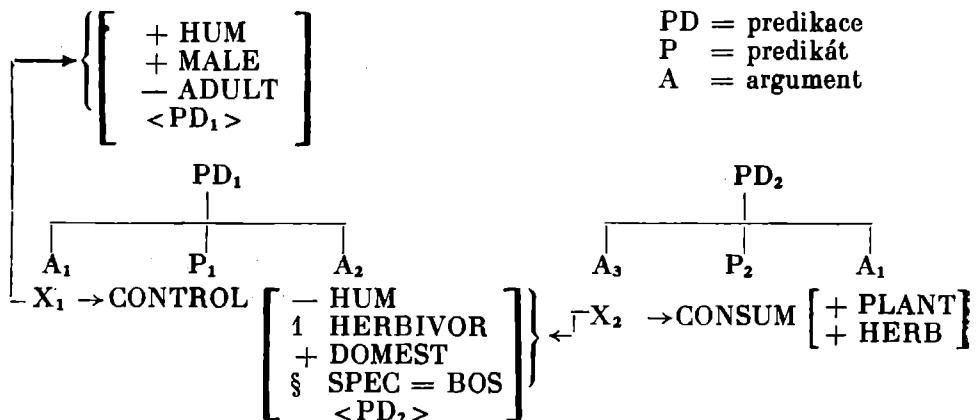
Soubor sémantických distinktivních rysů získaný amalgamací distinktivních rysů jednotlivých aglutinovaných složek je týž jako u nářečního moravského a českého tvaru *obá*. Stejný výsledek komponentové analýzy u překladového ekvivalentu bulharského, k němuž jsme dospěli jinou, názornější a průkaznější cestou než u tvarů českých, by se dal považovat za potvrzení správnosti naší původní analýzy, hlavně pak za potvrzení předpokladu přítomnosti deiktické složky v analyzovaných českých tvarech.

1.22 Na pouze anaforickou funkci degenerují v přirozených jazycích také vymezovací a posesivní zájmena a některá adjektiva. V evropských jazycích se to často děje s příslušnými ekvivalenty posesivního zájmena 1. os. pl. *náš*, v češtině také se zájmenem *týž* a adjektivy *uvedený*, *zmíněný*. Význam těchto forem by se dal v jistých užitích parafrázovat metapropozičními ekvivalenty typu „ten, o němž jsem mluvil/mluvím (popřípadě o němž je/byla řeč) v tomto/jiném textu“. Podobně se chová i české adjektivum *milý* a německé *lieber*, *guter*, jejichž významová složka by v tomto speciálním anaforickém užití obsahovala kromě kongruenčních gramatickosémantických komponentů asi jen anaforicko-deiktickou složku [+D] a složku [+affect] (s pragmatickými stylistickými omezeními na narativní texty).

1.23 Jak je vidět, u anaforických lexikálních jednotek nejde tedy o vlastní koreferenci, nýbrž spíše o zprostředkovanou referenci.

2.1 Textotvorná funkce uplatnění principu opakování se při výstavbě souvislého textu prosazuje i mimo referenční mechanismy. Nejde pak o sémantické systémové vztahy mezi lexikálními jednotkami ani o speciální funkci těchto jednotek vzhledem ke kontextové zapojenosti, nýbrž o navázání asociativních mezivětných vztahů mezi těmi lexikálními jednotkami v rozmezí jistého lineárního intervalu většího než jedna výpověď, u nichž se opakují stejné komplexní podmnožiny sémantických distinktivních rysů. Důsledkem takového opakování komplexu distinktivních rysů antecedentního výrazu je ovšem jistý stupeň kontextové zapojenosti výrazu následného a snížení stupně výpovědní dynamičnosti následné výpovědi. Popsaným způsobem se do kontextu zapojují jak složky tématu, tak i rématu. Pokusíme se takové asociativní mezivětné navazování opět demostrovat na našem ukázkovém textu.

govedarče

S pomocí techniky zápisu, jíž užívá LEECH (1974), provedeme s jistými zjednodušeními komponentovou analýzu významu sémanticky komplexní lexikální jednotky *govedarče* (s tzv. degradovanou predikací).

Je-li antecedentem lexikální jednotky *govedarče* lexikální jednotka *krava* s tímto komplexem distinktivních rysů:

$$\left[\begin{array}{l} - \text{HUM} \\ 1 \text{ HERBIVOR} \\ + \text{DOMEST} \\ § \text{SPEC} = \text{BOS} \\ - \text{MALE} \end{array} \right]$$

je lexikální jednotka *govedarče* kontextově zapojena díky opakování této podmnožiny distinktivních rysů:

$$\left[\begin{array}{l} - \text{HUM} \\ 1 \text{ HERBIVOR} \\ + \text{DOMEST} \\ § \text{SPEC} = \text{BOS} \end{array} \right]$$

2.2 Uvedli jsme již, že opakování jako nutná podmínka koherence textu se může realizovat i mimo úroveň jazykových jednotek a jejich lexikálně sémantických vlastností, a to v logické rovině soudů vyvozovaných ze smyslu výpovědí. V empirických textech je toto vyvozování často vázáno na jisté encyklopedické informace o světě. Tato problematika již ovšem přesahuje hranice jazykovědy a meze našeho příspěvku. Stačí, ilustrujeme-li ji příkladem. V naší ukázce považujeme slovo *zvěncite* za kontextově zapojené díky anaforickému zájmenu *im*, a to vzhledem k antecedentu *kravi*. I kdybychom toto zájmeno z textu vypustili, kontextová zapojenost slova *zvěnci* by se podstatně nezměnila díky jednomu ze soudů, jež můžeme vyvodit z antecedentní výpovědi *dve kravi pasjaza na poljana*, ovšem za předpokladu, že víme, že v oblasti alpsko-karpatsko-balkánské pastevecké kultury, do níž je děj textu lokalizován, nosí krávy na pastvě zvonce. Pokud bychom nahradili v antecedentu lexikální jednotku označující krávy jednotkami označujícími koně nebo jeleny, pak bychom za stejných ostatních předpokladů museli pokládat lexikální jednotku *zvěnci* za kontextově nezapojenou.

LITERATURA

Irena BELLERT

(1971), *O pewnym warunku spójności tekstu*. In: MAYENOWA (1971), s. 47—75.

František DANEŠ

(1968), *Oba, obojí, obě*. NŘ 51, 1968, s. 6—13.

(1974), ed., *Papers on Functional Sentence Perspective*. Praha 1974.

(1976), *Zur semantischen und thematischen Struktur des Kommunikats*. In: DANEŠ—VIEHWEGER (1976), s. 29—40.

František DANEŠ — Dieter VIEHWEGER

(1976), eds., *Probleme der Textgrammatik*. Berlin 1976 (=Studia grammatica 11).

Nils Erik ENKVIST

(1973), *Linguistic Stylistics*. The Hague—Paris 1973.

Jan FIRBAS

(1976), *Ke konfrontačním studiím o aktuálním členění větném*. In: IVANČEV—BĀČVA-ROV (1976), s. 164—175.

Michael A. K. HALLIDAY

(1970), *Language Structure and Language Function*. In: LYONS (1970), s. 140—165.

(1974), *The Place of „Functional Sentence Perspective“ in the System of Linguistic Description*. In: DANES (1974), s. 43—53.

Svetomir IVANČEV

(1976), *Za semantično-funkcionalnata kategorija količestvenost (kvantitativnost) ili za okoličestvjavaneto (kvalifikacijata) v bŕlgarski ezik*. Referát na IV. mezinárodním syntaktickém sympoziu „Aktualizační (gramatické) složky výpovědi v slovanských jazycích“ v Brně 6.—9. IX. 1976 (rotaprintované teze).

Svetomir IVANČEV — Janko BÁCVAROV

(1976), eds., *Aktualnoto členenie na izrečienieto i bŕlgarskijaz ezik*. (Predvaritelni materiali.) Sofija 1976.

Edward L. KEENAN

(1975), ed., *Formal Semantics of Natural Language: Papers from a Colloquium Sponsored by the King's College Research Centre, Cambridge*. Cambridge 1975.

František KOPEČNÝ

(1962), *Základy české skladby*. Praha 1962².

Geoffrey LEECH

(1974), *Semantics*. Harmondsworth, Middlesex 1974.

John LYONS

(1970), ed., *New Horizons in Linguistics*. Harmondsworth, Middlesex 1970.

(1975), *Deixis as the Source of Reference*. In: KEENAN (1975), s. 61—83.

Maria Reanata MAYENOWA

(1971), ed., *O spŕjnošci tekstu*: Praca zbiorowa. Wrocław 1971.

Bohumil PALEK

(1968), *Cross-Reference: A Study from Hyper-Syntax*. Praha 1968.

John SEARLE

(1969), *Speech Acts*. Cambridge 1969.

Alan SOMMERSTEIN

(1972), *On the So-Called Definite Article*. *Linguistic Inquiry* 3, 1972, s. 197—209.

James Peter THORNE

(1972), *On the Notion „Definite“*. *Foundations of Language* 8, 1972, s. 562—568.